

Дәріс № 9. Идеалистік (утопиялық, либералистік) парадигмада Джон Локк, Иммануил Кант, А. Смиттің тұжырымдамалары

Дәріс жоспары:

1. Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері.
2. Либералды идеалистік парадигма идеялары.

Дәріс мақсаты: Либералды-идеалистік парадигманың өрлеуі, оның негізгі ережелері, анықтамалары жайлы түсінік қалыптасытара алады және осы пардигманы зерттеген ғалымдардың еңбектеріне шолу жасайды.

Оқытудың техникалық құралдары: слайдтар, презентациялар, электрондық оқулық.

Дәрістің оқыту әдістері мен түрлері: проблемалық оқыту технологиясы, дамыта оқыту технологиясы.

Дәріс мазмұны: 1. Фукидид, Макиавелли, Гоббс, де Ваттель және Клаузевицтің теориялық мұрасы, бір жағынан, Витория, Гроций, Кант — екінші жағынан, АҚШ-та екі дүниежүзілік соғыс кезінде пайда болған ірі ғылыми пікірталаста, реалистер мен идеалистер арасындағы пікірталаста тікелей көрініс тапты. Халықаралық қатынастар туралы қазіргі ғылымдағы идеализмнің утопиялық социализм, либерализм және XIX ғасырдағы пацифизм сияқты идеялық-теориялық бастаулары бар. Саяси тәжірибеде идеализм Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін американдық президент Вудроу Уилсон әзірлеген ұлттар лигасын құру бағдарламасында (Уилсон, 1997), мемлекетаралық қатынастарда күш қолданудан бас тартуды көздейтін Бриан — Келлогг Пактісінде (1928), сондай-ақ АҚШ кез келген өзгеріс күшпен қол жеткізілсе дипломатиялық қатынастардан бас тартатынын Стаймсон доктринасында (1932) өз бейнесін тапты. Соғыстан кейінгі жылдары идеалистік дәстүр Мемлекеттік хатшы Джон Ф. сияқты американдық саясаткерлердің қызметінде белгілі бір көрініс тапты. Даллес және Мемлекеттік хатшы Збигнев Бжезинский (өз елінің саяси ғана емес, академиялық элитасының өкілі), президент Джимми Картер (1976— 1980) және президент Джордж Буш (1988-1992). Ғылыми әдебиеттерде ол, атап айтқанда, Р.Кларк пен Л. Б. Сонг сияқты американдық авторлардың "әлемдік құқық арқылы бейбітшілікке жету" (Clark & Sohn. 1966) деп аталды. Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері келесідей.

1. Халықаралық қатынастарға қатысушылар-бұл тек мемлекеттер ғана емес, сонымен қатар халықаралық үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар, қоғамдық бірлестіктер мен топтар, жеке кәсіпорындар және тіпті жеке тұлғалар кіретін акторлардың кең ауқымы. Сонымен қатар, идеалистер мемлекетті ұтымды және унитарлық актер ретінде қарастыруға болмайды деп сендіреді. Мемлекеттің халықаралық саясаты бюрократиялық иерархия мен жекелеген билік құрылымдарының, қоғамның азаматтық және әскери жүйелерінің, түрлі саяси партиялар мен қозғалыстардың, саяси емес

бірлестіктер мен кәсіби топтардың және т.б. мүдделерінің тұрақты күресі, келісімі мен компасы болып табылады.

2. Халықаралық қатынастарда жоғарғы биліктің болмауы олардағы "өзіңе көмектес" қағидатының үстемдігінің өлімге әкелетін еріксіздігін білдірмейді. Халықаралық ұйымдардың өкілеттіктерін құру және кеңейту, халықаралық құқық нормаларын жетілдіру, халықаралық қатынастарды демократияландыру, оларға адамгершілік пен әділеттіліктің әмбебап нормаларын тарату — ұлы державалардың ғана емес, басқа мемлекеттердің, сондай-ақ мемлекеттік емес акторлардың да халықаралық саясатқа тең қатысуына мүмкіндік береді. Осылайша, либералдар халықаралық қатынастар анархиясының бір аспектісін ғана мойындайды және екіншісін жоққа шығарады. Сонымен қатар, олар барлық акторлардың тұрақты орындауы үшін міндетті шешімдер қабылдауға өкілеттік берілген халықаралық қатынастарда орталық биліктің болмауы туралы тезиспен ішінара келіседі.

3. Халықаралық процестер әр түрлі және халықаралық қатынастарды тек бейбітшілік пен соғыс жағдайына, тіпті ынтымақтастық пен қақтығыстарға дейін төмендетуге болмайды. Мұның бәрі халықаралық ынтымақтастықтың басым рөлімен қатар жүреді. Бірақ егер біз халықаралық процестерді жалпыланған түрде басым тенденция ретінде ұсынсақ, онда өзара тәуелділіктің артуы және ортақ проблемаларға тап болатын, сондықтан ортақ мүдделері бар біртұтас әлемдік қоғамдастықтың қалыптасуы туралы айту керек.

4. Халықаралық акторлардың плюрализмі олардың мақсаттарының плюрализмін де болжайды. Сонымен бірге, бұл әртүрлілікте біртұтастық барған сайын айқын көрінеді — жалпыадамзаттық құндылықтар мен әмбебап демократиялық принциптердің басымдығы, олардың негізінде бүкіл адамзаттың ортақ мүдделеріне жауап беретін жаңа, саналы түрде реттелетін әлемдік тәртіпті қалыптастыруға көшу әрең қозғалады.

5. Либералды-идеалистік парадигмаға сәйкес, демократиялық мемлекеттердің әлемдік қауымдастығы қоғамдық пікірдің қолдауымен және қысымымен өз мүшелері арасында туындайтын қақтығыстарды бейбіт жолмен, құқықтық реттеу әдістерімен, өзара тиімді ынтымақтастық пен алмасуды кеңейтуге ықпал ететін халықаралық ұйымдардың саны мен рөлін ұлғайтуға әбден қабілетті. Оның басым тақырыптарының бірі-ерікті қарусыздану және соғыстан өзара бас тарту негізінде дүниежүзілік соғыстар мен мемлекеттер арасындағы қарулы қақтығыстарды жоюға мүмкіндік беретін халықаралық саясат құралы ретінде ұжымдық қауіпсіздік жүйесін құру.

6. Халықаралық қатынастарда болып жатқан өзгерістердің нәтижесі олардың анархиялық табиғатын түпкілікті жеңу және соғыстар мен қарулы қақтығыстармен аяқталатын біртұтас әлемдік қауымдастықтың пайда болуы болады. БҰҰ басқаратын және егжей-тегжейлі әзірленген әлемдік Конституция негізінде әрекет ететін әлемдік үкіметтің құрылуы да жоққа шығарылмайды. Әлемдік Үкіметтің идеясы папалық энциклопедияларда да айтылды: Джон XXIII — 1963 жылғы 16 сәуірдегі "Терристеги Расет", Павел VI-1967 жылғы 26 наурыздағы "Populorum progressio", сондай — ақ 1980 жылғы 2 желтоқсандағы Джон-Павел II, ол бүгінде "саяси билікті "құруды жақтайды".

7. Жоғарыда келтірілген ережелер либе - идеалистік парадигма шеңберіндегі халықаралық қатынастарды талдаудың бастапқы қағидаты демократияның әмбебап құндылықтары мен мұраттары екенін көрсетеді.

2.Ғасырлар бойы халықаралық қатынастар тарихында болған идеалистік парадигма қазіргі кезде де белгілі бір ықпалды сақтайды. Бұл халықаралық қатынастарды демократияландыру және ізгілендіру жөніндегі әлемдік қоғамдастықтың практикалық қадамдарында және қырғи қабақ соғыстан кейін АҚШ-тың сыртқы саяси желісінің негізіне айналған жаңа әлемдік тәртіп Стратегиясында және кооперативтік қауіпсіздік тұжырымдамасында бірдей өткір идеологиялық және саяси алауыздықты тудыруда көрінеді. Осы тұжырымдаманың негізгі ережелерін ұсыну және талдау үшін төменде қараңыз. Сонымен бірге, идеализм ұзақ уақыт бойы барлық ықпалды жоғалтты және кез-келген жағдайда өзгеріп отырған халықаралық саясаттың талаптарына қайшы келеді және тіпті оның салдары үшін қауіпті деп саналғанын атап өткен жөн. 1930 жылдары оның негізінде жатқан нормативтік тәсіл Еуропадағы шиеленістің күшеюіне, фашизмнің агрессивті саясатына және Ұлттар Лигасының күйреуіне, 1939-1945 жылдардағы әлемдік қақтығыстың басталуына байланысты терең бұзылды. Кейінгі онжылдықтарда "қырғи қабақ соғыс" либералды-идеалистік парадигмаға айтарлықтай зиян келтірді. Нәтижесінде американдық негізде "күш" және "күштер тепе-теңдігі", "ұлттық қызығушылық" және "қақтығыс" сияқты ұғымдардың халықаралық қатынастарын талдауда өзіне тән ұсынысы бар еуропалық классикалық дәстүрдің қайта жандануы болды.

Дами отырып, XX ғасырдың басында және соңында бұл парадигманың бірнеше көтерілу кезеңдері болды, олардың едәуір бөлігі пайда болды. XX ғасырдың басында либерализмнің 3 негізгі бағыты болды: бағыт, халықаралық қатынастарды құқықтық реттеу қағидатын пайдаланатын; бағыты, халықаралық қатынастарды халықаралық қатынастардың көмегімен реттеу принципін қолдана отырып мақсаты қарусыздану болған бағыт. Либералды идеалистік парадигма мен оның идеяларын саяси

тәжірибеде жүзеге асыру болды. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін пайда болған құжаттар:

-Вудроу Уилсонның лига құру бағдарламасы

-Ұлттар (1917), Бриан Али Келлоггтың ұлттық саясаттың құралы ретінде соғыстан бас тарту туралы пактісі

-(1928) және Стимсон доктринасы күшпен қол жеткізілген өзгерістерді мойындамау туралы (1932)

Либералды-идеалистік парадигманың тағы бір өрлеуі қырғи қабақ соғыстың аяқталуында болды, оның барысында саяси реализм мен неореализм теориялары саясаттағы басым рөлдерді атқарды. Бұл кезең либерализм жаңа жағдайлар мен шындықтар негізінде неолиберализмге айналады.

Осы парадигманың негізгі ережелері:

Халықаралық қатынастар субъектілері - акторлар, қызықты мемлекеттер және халықаралық үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар, трансұлттық корпорациялар. Мемлекет ақылға қонымды және жалғыз актор болып саналмайды. Әр түрлі мемлекеттердің халықаралық қатынастары билік үшін күрес болып табылады, нәтижесінде халықаралық қатынастар субъектілерінің мүдделері келісіледі. Халықаралық саясатта бірде-бір билік жоқ. Халықаралық ұйымдарға өкілеттіктер санын ұлғайту халықаралық құқық нормаларын құру және бекіту үшін ақылға қонымды халықаралық саясаты құру болады, соның арқасында тек ықпалды мемлекеттер ғана емес болады, барлық мемлекетке тең қатысу мүмкін болады.

Деңгейлік тапсырмалар:

1—деңгейлік сұрақ. Халықаралық қатынастар субъектілерін атаңыз?

2—деңгейлік сұрақ. Либералды-идеалистік парадигманың тағы бір өрлеуі қашан болды?

3—деңгейлік сұрақ. Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері?

ОБӨЖ тапсырмалары: Либералды-идеалистік парадигманың өрлеуі.

БӨЖ тапсырмалары: Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері

Негізгі әдебиеттер:

1. Л.М.Иватова, Ә.С.Қайдарова, Ә.Т.Мухитденова. Халықаралық қатынастар теориясы, оқу құралы, 2019
2. Л. К.Торбьорн, Қазақ тіліне ауд.Н.Сайбекова, Ж.Бурибаева. Халықаралық қатынастар теориясының тарихы. Монография. Алматы: Дәуір, 2017.
3. Д.М.Мажиденова, К. Г.Шерьязданова. Теория международных отношений. Оқу құралы, 2019.
4. И.А.Черных. Теория международных отношений. Учебное пособие. Алматы, 2019.
5. А.Г.Дугин. Геополитика и Международные Отношения. Т. 1, Монография, М.: Евразийское Движение, 2012.
6. M.Criffiths. Uluslararası ilişkilerde temel düşünceler ve teoriler. Ankara, 2011.
7. T.İskit. Diplomasi: Tarih, teorisi, kurumları ve uygulaması. Ankara, 2012.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антюхина-Московченко В.И., Злобин А.А., Хрусталеv М.А. Основы теории международных отношений.-М.,2014
2. Введение в теорию международных отношений./Под ред. А.С.Манькина.-М.,2014
3. Загорский А.В., Лебедева М.М. Теория и методология анализа международных переговоров.-М.,2014
4. Назарчук А.В. Этика глобализирующегося мира. - М., 2014.
5. Цыганков П.А. Международные отношения. М., 2014.
6. Rosenau J. Turbulence in the World Politics. L., 2014.